

**ПОВОДОМ ПЕДЕСЕТОГОДИШЊИЦЕ ОД СМРТИ
ФИЛИПА ФИЛИПОВИЋА
(1878—1938)**

Истакнути југословенски револуционар, теоретичар југословенског класног радничког покрета и руководилац Комунистичке партије Југославије Филип Филиповић рођен је у Чачку 21. јула 1878. године. Поред оца Васе Филиповића професора математике, немачког и француског језика и директора гимназије у родном граду стекао је солидно образовање и вaspitanje. Гимназију је завршио у Београду, где се и уписао на Технички факултет. После прве године студија 1899. године у Београду одлази на Математички одсек Филозофско-математичког факултета Универзитета у Петровграду данашњем Лењинграду. На овом факултету 12. јула 1904. године је добио диплому првог степена. У Петрограду је довршио студије и остао је да ради као професор средње школе интесујући се за област наставе математике и посвећујући се активностима на реформи школе.

За предмет нашег интересовања значајно је да је Филип Филиповић паралелно са општим образовањем и стручним радом стицао и социјалистичко васпитање и марксистичко образовање. Већ као средњошколац прихватио је идеје Светозара Марковића, а као студент постао је идејни присталица научног социјализма. У току школовања укључио се у раднички покрет Србије, а као студент у Петрограду постао је члан Руске социјалдемократске раднич-

ке партије, опредељујући се као нијено большевичко — комунистичко крило. Учествовао је у првој руској буржоаско-демократској револуцији 1905. године, због чега је био ухапшен и осуђен. Затвор је издржао у петроградској тамници „Кести“. Из Русије је на позив социјал-демократа из Београда сарадњивао у „Радничким новинама“ и часопису „Борба“, теоријском органу Српске социјалдемократске радничке партије. Био је врло активан у политичком животу и социјалистичким збивањима у Петрограду одакле је одржавао тесне везе са социјалистичким покретом у Србији.

У домовину се вратио 1912. године да би се прихватио места секретара Радничке коморе у Србији. Први светски рат га је затекао у Београду, где је доживео и окупацију земље. Као члана Главне управе Српске социјалдемократске партије средином 1916. године, прво су га ухапсили и упутили у заробљенички логор Ашах, а затим конфинирали у Бечу. То је било време када се Филип Филиповић у потпуности посвећује борби за остваривање идеала радничке класе.

Конфинацију у Бечу Филип Филиповић је искористио да се повеже са Францом Коричонером, у то време представником групе левих радикала. После Кинталске конференције Коричонер је одржавао везу са Лењином у Швајцарској одакле је

ова илегална група у Бечу добијала инструкције за рад и политичку литературу Цимервалдске левице. Група у Бечу окупљала је присталице Цимервалдске левице из Организације младих радника, Савеза ђака социјалдемократа и леве социјалдемократе окупљене у клубу „Карл Маркс“. Преко левих цимервалдоваца у Бечу Филип Филиповић је дошао у везу и са руским большевицима који су као политички емигранти остали да живе у Аустрији и после почетка првог светског рата. Са руским большевицима Филип Филиповић је 12. децембра 1917. године у Бечу основао илегалну организацију која је себе сматрала делом организације руских большевика. Као организовани большевик и идејни присталица комунистичке оријентације радничког покрета Филип Филиповић је настојао да допринесе ширењу большевичких идеја. У том циљу из Беча је успоставио сарадњу са листом „Глас слободе“, који је излазио у Сарајеву као орган Социјал-демократске радничке партије Босне и Херцеговине. Ставове большевика о националном питању Филип Филиповић је сажето изнео у чланку „Пролетаријат и ослобођење народа“ објављеном 20. марта и прилогу „Самоопредељење народа у пракси“ који је „Глас слободе“ објавио 23. марта 1918. године. Суштину Филиповићевих схватања у то време одразио је чланак „Руска револуција“ који је „Глас слободе“ објавио у Сарајеву 27. априла 1917. године.

Када је почетком марта 1918. године у Аустро-Угарску стигла делегација Руског црвеног крста на челу са доктором Ј. А. Берманом большевичка група у Бечу се повезала са овом делегацијом, па је Филип Филиповић знатно допринео повезивању ове делегације са револуционарно оријентисаним припадницима аустријског, мађарског и чешког радничког покрета. Посебно значајну улогу Филип Филиповић и група большевика у Бечу играли су у оснивању Комунистичке партије Немачке Аустрије, 3. новембра 1918. године. У револуционарним догађајима који су наступили у Бечу 11. новембра 1918., на дан проглашења Републике на челу борбе против полиције налазила се Црвена гарда у којој су се борили Филип Филиповић и остали чланови большевичке групе у Бечу.

Извесно време Филип Филиповић је у Бечу провео у затвору са осталим члановима большевичке групе, а затим је крајем новембра 1918. године био прогтеран из Аустрије. Почетком децембра Ф. Филиповић је у Будимпешти где је већ била основана Комунистичка партија Мађарске, и где је деловала јака група југословенских комуниста — повратника из Совјетске Русије. Филип Филиповић се одмах прихватио после и о раду большевика известио је 18. децембра 1918. године Централни комитет РКП(б) у Москви. Такође, Филип Филиповић је обавестио руководство у Москви о стварању организације југословенских комуниста у Будимпешти, политичким приликама у радничком покрету Југославије и плановима за оснивање Комунистичке партије Југославије.

Нашавши се у центру политичких збијања у Мађарској Филип Филиповић је у директним разговорима са Бела Куном и другим руководиоцима Комунистичке партије Мађарске анализирао политичке прилике и стање у Мађарској и посебно политичку ситуацију на Балкану. Јављале су се већ иницијативе за уједињење југословенског пролетеријата па се Филип Филиповић већ почетком јануара 1919. године нашао у земљи где се сав предао пословима око обједињавања свих револуционарних снага у циљу стварања Комунистичке партије Југославије. На основу искуства до којег је дошао и стања у земљи Филиповић је усмеравао југословенски раднички покрет ка уједињењу, на принципима непомирљиво класне борбе, из кога би постепено отпадале појединачне групе и појединачници који не би до краја прихватили комунистички програм. За разлику од Аустрије и Мађарске, где су организовани комунисти одмах стварали комунистичке партије, ова идеја Филипа Филиповића је у земљи била прихваћена па је тако на Конгресу уједињења у Београду од 20—23. априла 1919. године била основана Социјалистичка радничка партија Југославије (комуниста) као политичка, а Централно радничко синдикално веће Југославије као синдикална организација револуционарног пролетеријата. Поверење према Филипу Филиповићу делегати су исказали на тај начин што су га изабрали у Централно

партијско веће које га је именовало за првог секретара Извршног одбора ЦПВ СРПЈ(к).

Посебно разумевање Филип Филиповић је 1919. године показивао и за политичко окупљање југословенске комунистичке омладине. То је нарочито дошло до изражaja када је Оснивачка конференција Скоја, 10. октобра 1919. у Загребу, одлучила да ова организација буде потпуно самостална и независна, која ће ићи упоредо са СРПЈ(к) и стајати са њом у вези преко својих делегата. Политички формиран међу большевицима Филип Филиповић је био један од ретких руководилаца СРПЈ(к) који је настојао да Лењинова гледања на место и улогу омладине у револуционарној борби пренесе и на остале чланове Централног партијског већа. Гледајући на омладину као на резерву партије која се мора оспособити за револуционарни рад кроз самосталну политичку активност, Филип Филиповић је пре свега инсистирао на социјалистичком васпитању и образовању омладине, под чиме је подразумевао не само просветни и образовни рад већ и акције младих радника у пролетерској борби.

Када је у току припрема за конгрес СРПЈ(к) дошло до озбиљних несугласица између Извршног одбора Централног партијског већа и руководства Скоја и, када је Обласни секретаријат Скоја за Хрватску донео одлуку да не учествује у изборној кампањи за општинске изборе Филип Филиповић је успео да убеди руководиоце Скоја да не стварају отпор руководству партије. Углед и ауторитет који је Филип Филиповић имао код младих комуниста превагнуо је и на конгресу Скоја у Београду одржаном од 10. до 12. јуна 1920. године. Секретар партије успео је да убеди делегате конгреса да одустану од гласања за Резолуцију којом се захтевало од СРПЈ(к) да не учествује на изборима за Уставотворну скупштину.

Уочи Вуковарског конгреса партије Филип Филиповић је уложио сва свој ауторитет у борби против центристичке струје у покрету. Том циљу била је посвећена и његова расправа „Партија, синдикати и Совјети”, објављена у Београду средином

1920. године. „Процес духовног превирања и пречишћавања појмова трајаће, без сумње, још неко време, — писао је Филиповић — тим пре што смо се ми до сада по уобичајеној балканској навици колебали: треба ли јавно дискутовати о свим спорним питањима програма и тактике и зато смо врло касно, тако рећи уочи Конгреса почели дискусију у новинама по питањима која се постављају на дневни ред Конгреса“ — истицао је Филип Филиповић 7. јула 1920. године у извештају Комунистичкој интернационали. Идејна и политичка борба са центристима водила се и на самом Конгресу у Вуковару. Ставове комуниста изложио је Филип Филиповић у Програму партије који је предложен делегатима. Филиповић је полазио од чињенице да се капиталистичко друштво налази у империјалистичкој фази развитка и да је ситуација у којој су се налазили била епоха социјалистичке револуције. Зато је Филип Филиповић истицао да партија треба да се бори за Савјетску републику, што је те 1920. године значило за рушење буржоаске државе и капиталистичког друштвеног уређења. Буржоаски парламенат Филиповић је прихватио само као средство за пропаганду покрета, разоткривање класних супротности и развијање револуционарних снага, уз одржавање трајне везе између покрета маса и Партије у парламенту.

Потврду за своје ставове о класном карактеру буржоаске демократије Филип Филиповић је добио веома брзо. Када су на општинским изборима у августу 1920. године комунисти добили већину гласова у многим градовима, и када је Филип Филиповић био изабран за председника Београдске општине, државне власти Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца су ову Управу Београдске општине одмах суспендовале. На изборима за Устотворну Скупштину, новембра 1920. године, Филип Филиповић је био изабран за посланика, али ни у Скупштини није дуго остао. После покушаја атентата Спасоја Стејића на предстолонаследника Александра, 29. јуна 1921. године, министар унутрашњих дела је затражио хапшење комунистичких првака Филипа Филиповића, Владимира Бопића и Николе Ковачевића, што му је

Скупштина и одобрила. Са својим друговима Филип Филиповић је био изведен на суд и 23. фебруара 1922. године на такозваном Видовданском процесу, и без доказа, осуђен на две године робије, због наводног подстрекавања на атентат.

Знаменити еуридита и виспрен интелектуалац Филип Филиповић је нашао начин да на робији доврши студију „Развитак друштва у огледалу историјског материјализма“, која је представљала основну литературу за марксистичко образовање генерација југословенских комуниста између два светска рата. Поред теоријског упознавања са марксистичким законима развитика људског друштва књига је упознавала читаоце и са значајем социјалистичког преображаја у Русији и перспективама даље борбе радничке класе. По своме садржају књига је остала значајно остварење у марксистичкој литератури и својеврсно сведочанство о нивоу марксистичке мисли, идејној усмерености аутора и прве генерације југословенских комуниста, која је ову студију прихватила.

Од 1921. године основна неслагања југословенских комуниста кретала су се око оцена политичке ситуације, метода решавања националног питања — ревизија устава или стварање радничкосељачке владе, око питања аутономије или федерације, око схватања о незавршену буржоаско-демократској револуцији и око питања јединственог фронта радника и сељака. О свим тим питањима Филип Филиповић је имао своје мишљење, а о националном питању у основи је подржавао принцип Симе Марковића о покрајинским аутономијама, као начину за решавање националног питања: „Околности да ни међу Хрватима ни међу Словенцима нема ни једне политичке групе која би била за отцепљење, а сем тога, с обзиром на савремене конкретне прилике, ми треба да истакнемо као наш практични актуелни захтев: систем најширих покрајинских аутономија, чије би границе и надлежности одредила народна воља изражена слободним гласањем на основу економских, географских прилика и националних односа... имајући то у виду ми се морамо борити и залагати за ревизију Устава у циљу завојевања широког аутономистичког државног уређења“ пи-

сао је Филиповић у „Ударнику“ 20. октобра 1923. године.

Као делегат Комунистичке партије Југославије на V конгресу Комунистичке интернационале јула 1924. године Филип Филиповић је изабран у Извршни комитет Коминтерне. У том својству присуствовао је седници V проширеног пленума Извршног комитета Коминтерне одржаног марта—априла 1925. године и посвећеног спору у КПЈ. Комисија за југословенска питања водила је вишеседељну расправу, а погледи Филипа Филиповића имали су посебан значај за идејно расчишћавање у комунистичком покрету Југославије. Почетком 1926. године Филип Филиповић је био именован за члана Президијума Балканске комунистичке федерације а исте године, на III конгресу КПЈ био је изабран за члана Централног комитета КПЈ.

Непосредно после одржаног III конгреса КПЈ, на другој седници Политбиора ЦК КПЈ од 24. маја 1926. године наложено је Филипу Филиповићу да припреми реферат о карактеру теоријског часописа и начину његовог уређивања. У реферату Филиповић је нагласио да часопис треба да буде приступачан партијском чланству, да не треба да се упушта у разматрање апстрактно-теоријских питања, већ да својим прилозима омогући члановима Партије боље разумевање идејних сукоба у међународном покрету и политици и пракси Комунистичке партије Југославије. Филипу Филиповићу било је поверио да обави све припреме и руководи радом на издавању часописа. Први број „Класне борбе“ штампан је у Москви децембра 1926. године.

У првом броју „Класне борбе“ Филип Филиповић је објавио занимљив прилог „III конгрес Комунистичке партије Југославије“ у коме упознаје партијско чланство са историјом и последицама фракцијског сукоба. Расправе посвећене положају сељаштва и аграрном питању представљале су резултат вишегодишњих аналитичких истраживања, студирања и анализирања Филипа Филиповића. Полазећи од гледишта да је узрок и суштина кризе у Југославији национално и сељачко питање које буржоазија није у стању да реши, Филиповић је уочавао специфичност проплитања револуционарног радничког пок-

рета са сељачким покретом и покретима национално угњетених народа. У том пре-плитању Ф. Филиповић је видео даље тенденције заоштравања кризе у Југославији и начин револуционарног разрешења друштвених односа. Аграрни проблеми и економско-политички положај сељаштва у Југославији у основи су били разрађени у чланцима Ф. Филиповића у „Класној борби“ под насловом: „Економски и политички положај Југославије“ (бр. 1. за 1926. год.), „О стабилизацији капитализма у Југославији“ (бр. 2 за 1927. год.), „Аграрна реформа у Југославији“ (бр. 6. за 1927. год. и бр. 7 за 1928. год) и „Аграрна криза и радно сељаштво“ (бр. 17. за 1931. год.).

Када је дошло до распламсавања фракцијских борби у КПЈ које су претиле расцепом не само у руководству већ и у читавом југословенском комунистичком покрету Филип Филиповић је заузео доследан антифракцијски став, дајући свој пуни допринос консолидацији партије. На IV конгресу КПЈ, новембра 1928. године, Ф. Филиповић је зато и поднео реферат „О политичкој ситуацији и задацима КПЈ“ и био изабран у руководство КПЈ. Са члановима Централног комитета КПЈ, Филип Филиповић је једно време живео и радио у Бечу, а затим је био пребачен у Москву где је радио у Међународном аграрном институту.

Период од 1931. до 1934. године представља време најплодотворнијег стручног рада Филипа Филиповића у Москви. За то време написао је преко тридесет расправа и прилога а у исто време био је и члан Извршног комитета Коминтерне и кандидат за члана Президијума. Поред тога Филип Филиповић је обављао своје обавезе као члан ЦК КПЈ, а од средине 1934. године радио је као доцент на катедри ленинизма Комунистичког универзитета националних мањина Запада.

Може се рећи да је Филип Филиповић у то време био у врху међународног и југословенског комунистичког покрета, па стога и његови радови из тог периода побуђују посебно интересовање. У целини ови радови биће објављени у XII књизи

Сабраних дела који се налазе у штампи. У радовима Филипа Филиповића из овог времена изражава се став руководства комунистичког покрета али у тим радовима је садржана и анализа друштвено-политичких збивања у Европи и унутрашње политичких прилика у Југославији.

Филип Филиповић је био и активан учесник VII конгреса Комунистичке интернационале који је са Народно-фронтовском оријентацијом против фашизма означио и стратешку промену комунистичког покрета у свету. Због кризе у коме се нашло руководство КПЈ након Конгреса и односа који су настали у СССР-у после хапшења и осуда истакнутих револуционара и противника догматске стаљинистичке оријентације, тешко је документовано нешто више рећи о последњим годинама живота и рада Филипа Филиповића у Москви. Познато је једино да је ново руководство КПЈ на челу са Јосипом Брозом Титом рачунало 1937. године са Филипом Филиповићем као личношћу која би могла да се врати у земљу и политички ангажује на стварању Народног фронта свих демократских и прогресивних снага за борбу против фашизма и демократски преобрађај Југославије.

Нажалост, Филипу Филиповићу су у то време Стаљинови доглавници већ били одредили трагичну судбину. У току 1938. године Филип Филиповић је у Москви био ухапшен, лажно оптужен, осуђен на смрт и погубљен. Од стране војног колегијума Врховног суда СССР-а судски је рехабилитован 3. октобра 1957. године. У реферату поводом четрдесете годишњице од оснивања КПЈ 1959. године Тито је одао признање и захвалност Филипу Филиповићу у име југословенских комуниста, а од 20—22. децембра 1978. године у Народној скупштини у Београду одржан је научни скуп посвећен животу и делу Филипа Филиповића. У штампи се налазе Сабрана дела Филипа Филиповића, а у земљи су за последњих тридесет година објављени бројни приложи, расправе и студије које доприносе да се историјски сагледа и оцени појава и значај Филипа Филиповића у историји југословенских народа.

THE FIFTIETH ANNIVERSARY OF THE DEATH OF FILIP FILIPOVIC

Slavoljub Cvetković

The article deals with the life and work of Filip Filipović, a notable Yugoslav revolutionary, theoretician of class workers movement, organizer and guiding head of the Communist Party of Yugoslavia, who was falsely accused sentenced and murdered in the USSR in 1938 in the period when Stalin dealt harshly with distinguished Bolsheviks and revolutionaries — ideological opponents of the dogmatic understanding of socialism and bureaucratic system of social relations.

While giving account of the life of Filip Filipović, the author points out that aside his schooling in Cačak, Belgrade and Saint Petersburg, Filip Filipović was also educated and brought up in the spirit of socialism accepting from his earliest youth not only ideas of scientific socialism, but also work in organizations of the workers movement.

During his schooling in Saint Petersburg he established contacts with the workers movement of Russia and in 1905 he joined the Bolshevik-communist wing of the Russian workers movement. Until the end of his life he remained a firm fighter and ideologue of the communist movement for which he actively struggled in the Russian revolution of 1905 and revolutionary events in Vienna in 1918. As a communist and organizer of the movement he gave his personal contribution to the forming

of the Austrian Hungarian and Communist Party of Yugoslavia.

He was secretary of the Central Party of the KPJ, mayor of the Belgrade Municipality in 1920, communist deputy in the Constituent Assembly of the Kingdom of the Serbs, the Croats and the Slovenes, head of the Balkan Communist Federation and member of the Executive Committee of the Communist International. His political activity was an unquestionable contribution to the development of the communist movement and his theoretical works of which the study »Razvitak društva u ogldealu istorijskog materijalizma« (Development of the Society in the Light of Historical Materialism) was completed during his imprisonment in 1922. Thus he greatly affected the ideological forming of generations of Yugoslav communists between the two world wars.

In the USSR he was *host mortem* rehabilitated on October 3, 1957 and in Yugoslavia tribute was paid to him for the first time in 1959 in the speech delivered by Josip Broz Tito on the occasion of the 40th anniversary of the forming of the KPJ. In the last thirty years many contributions, dissertation and studies were published which aid that the historical appearance and importance of Filip Filipović is better viewed and the »Complete Works of Filip Filipović« in 14 volumes are being printed by the Institute for Contemporary History in Belgrade.